

FRANSMÄNNEN I NORDAMERIKA

IROKESERNAS FÖRBUND

Innan vi gå att skildra fransmännens stora framstötar in i det inre av Nordamerika, böra vi nämna den inom hela indianvärlden enastående sammanslutning av irokesernas fem stammar, vilken kom att spela en avgörande roll i engelsmännens slutliga seger, ett bålverk mellan de två tävlande europeiska makterna, som kom Champlains och La Salles lysande landförvärv att till sist glida ur bourbonernas händer.

I det stora skogslandet söder om Ontario- och öster om Erie-sjön kring Hudson- och Susquehanna-floderna bodde vid de vitas ankomst fem nära besläktade indianstammar, som vi känna under namnet irokeserna. Dessa fem "nationer" voro längst i öster mohawkerna och sedan i ordning västerut oneider, onondager, cayuger och senecker. De voro jägare och jordbrukare. Ett dominerande drag i deras samhälle var matriarkatet, den moderättsliga härstamningen, som gav kvinnan en inflytelserik ställning. Räknade med nutidens mått voro de alla sammantagna i en liten folkgrupp, blott 25 000 individer vid 1600-talets mitt. Men på ett bland Nordamerikas indianer enastående initiativ lyckades de i början av 1500-talet sluta sig samman till "de fem nationernas förbund", som under fulla 200 år höll ihop ett välde, vilket enligt E. R. Embree, "Indians of the Americas" 1939, under sin högsta blomstring var mycket stort.

Om vi söka att frigöra oss från Longfellow's berömda dikt, torde det historiska förloppet vara ungefär följande: Hiawatha — namnet betyder vis man — en av folkets käraste hjältefigurer, sörjde över att irokeserna ständigt traktade efter varandras strupar och därför stodo svaga inför främmande fiender. Han uttänkte då en plan att förena alla de fem nationerna i ett fredsförbund. Men i vägen för hans plan stod Atotharo, en annan folkhjärte, som älskade kriget och makten, den senare symboliserad därav att det växte ormar ut ur hans mäktiga huvud. Men Hiawatha färdades vida omkring på de vatten, som genomkorsa dessa länder. När han vunnit de andra hövdingarna för sin plan, kom han tillbaka till Atotharo och vann till sist även hans bifall, vilket i sagan uttryckes så, att han kammade

ormarna ut ur Atotharos hår. Hiawathas dröm realiserades så långt, att irokeserna slöto sig samman i ett förbund, som styrdes med mycken vishet. Men hans tanke, att skapa fred för hela indianvärlden, förblev en fjärran hägring.

Irokeserna voro nu den mest fruktade folkgruppen i östra Nordamerika. De hade alltid älskat kriget. Nu, när de ernått inbördes fred, vände de sig åt alla håll mot sina grannar. Från holländarna, som kommit till Hudsonfloden, och fransmännen, som opererade i S:t Lawrencebukten, fingo de eldvapen och blevo ännu mer än förut en fasa för sina grannar. De utplånade sina gamla fiender vid S:t Lawrence, huronerna och de olika algonkinstammarna. De krossade erierna och de förenade neutrala stammarna vid de stora sjöarna. De besegrade delawarerna och "gjorde kvinnor av dem". De underkuvade alla stammar ner utefter Susquehanna och vid södra Appalachiska bergen. De angrepo cherokeeserna långt söderut i de trakter, som nu kallas Georgia och Alabama. Deras plundrande skaror nådde i väster ända

En irokes-bövding.
— Efter Cronau.

Irokesernas rike, landet av skog, sjö och brusande älvar. — Efter Cronau.

till Black Hills i Dakota och i sydväst till Mexikanska golfen. De härskade oinskränkt från Hudsonfloden och Champlainsjön i öster till Övre sjön och Mississippi i väster, från S:t Lawrence i norr ända ner till Tennessee i söder.

Till en början såg det ut, som om de vitas ankomst var en fördel för irokeserna. Nykomlingarna sålde vapen till dem, och pälshandeln med holländare och fransmän gjorde dem starka i byteshandeln. Till en början voro de genom sina stora skogar skilda från de vitas kolonier och kände föga av deras tryck.

Men allt detta var gyckel och spel. Konjak och rom voro vid sidan av eldvapen de förnämsta artiklar, som lämnades i utbyte för pälsvarorna. Irokeserna, liksom andra indianer, ödelades snabbt av alkohol. Med dimmiga sinnen och suddiga tungor kunde deras ledare ej längre elda sina ungdomar till stora bragder. Nedbrutna av sprit, tappade deras krigare spårsinne och stridslust. Hela befolkningen blev ett lätt offer för nya sjukdomar. Genom att blanda sig i krigen mellan engelsmän och fransmän drogos irokeserna in i en kamp, vars mening var dunkel för dem, och de sögos in mellan kraftgrupper, som i det långa loppet gjorde slut på dem.

Under krigen mot de vita ledo de fruktansvärda förluster. De främmande arméerna svepte fram över deras land, brände deras hem och förstörde den växande grödan. När 1783 freden slöts, gjorde sig engelsmännen ingen möda att sörja för några bestämmelser till trygghet för de trogna bundsförvanterna.

De en gång så stolta stammarna spriddes för vinden i tre av de fyra väderstrecken, tills endast fyra små reservatorier återstodo för dem i staden New York. Det stolta irokesförbundets undergång är en bild av det mörka öde, som övergått hela Nordamerikas indianska befolkning.

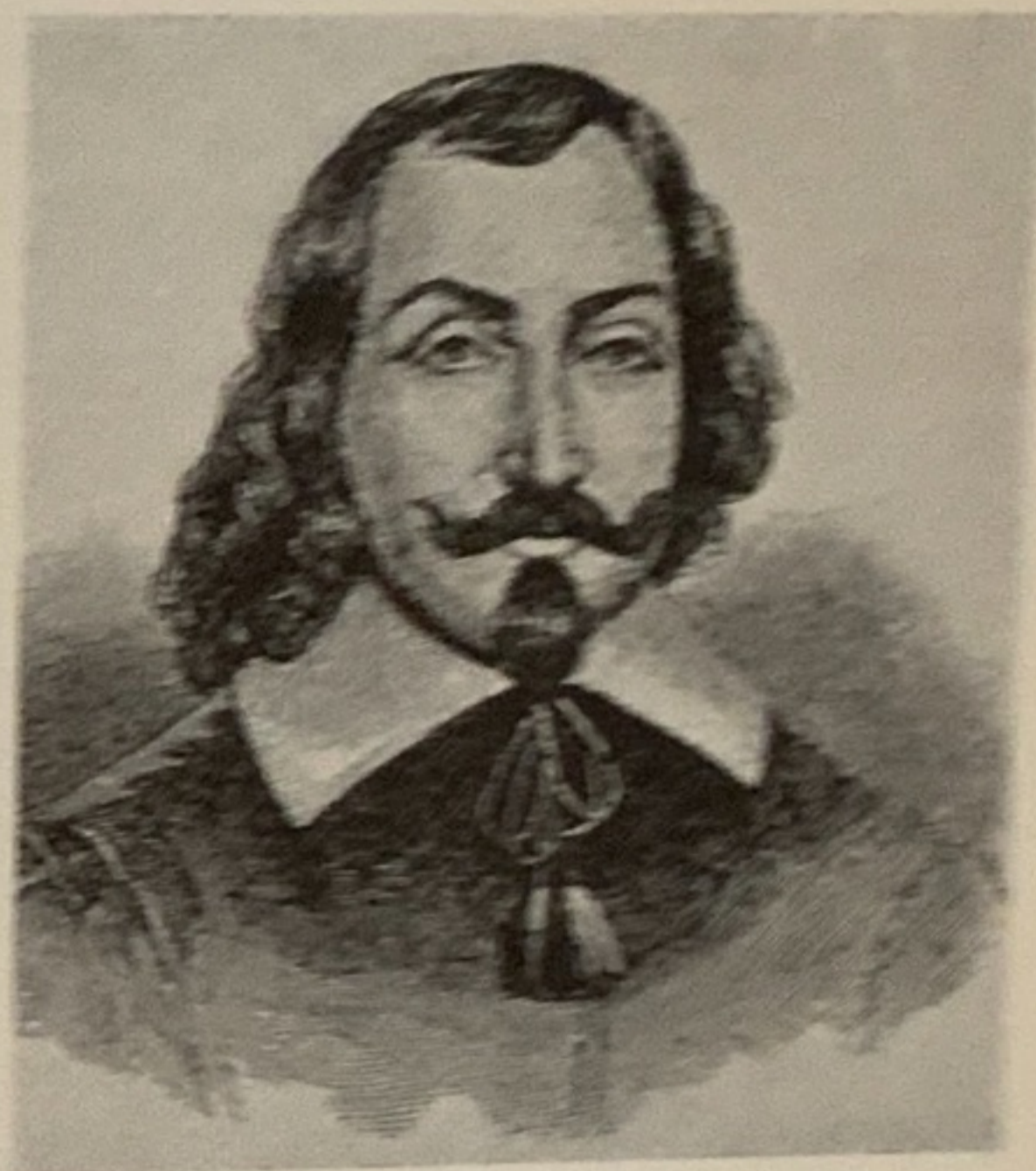
SAMUEL DE CHAMPLAIN

Vi ha i föregående kapitel talat om Cartiers besök i S:t Lawrencebukten 1534—1535, under vilka han utforskade detta stora innanhav och trängde upp för floden med samma namn till den plats, som han kallade Montreal. Pälshandlare kommo sedan upp i S:t Lawrencefloden för byteshandel med indianerna, men det var först med Samuel de Champlains omfattande operationer, som ett franskt kolonialvälde började växa fram kring den väldiga floden.

Champlain föddes 1567. I unga år gjorde han tjänst som soldat, men hans håg stod dock till havet. Tack vare lyckliga tillfälligheter fick han göra en resa till Mexico och Västindien. När han återkom hem, yrkade han på behovet av en kanal genom Panamánäset, liksom Balboa gjort på sin tid. "Han var en av de märkligaste fransmännen i sin tidsålder, en nobel karaktär, from och högsinnad, tapper och ömsint. I likhet med Columbus och Magellan, liksom Livingstone i vår tid, hade han vetenskapliga intressen. Han var en god naturforskare och har givit oss de bästa beskrivningarna på indianerna sådana de voro, innan de förändrats genom beröringen med de vita." (Fiske.)

Som gäst hos en pälshandlare kom han första gången till Canada 1605. Han färdades då upp för Saguenay-floden och hörde avlägsna rykten om ett väldigt inhav långt uppe i norr, som, då det några år senare upptäcktes, fick namnet Hudson-viken. Men främsta utbytet av denna färd var ett fast beslut att söka skaffa Frankrike ett kolonialområde i denna nordliga del av Amerika för att behärska den väg till Kina, varom man alltfjämt drömde.

För att komma ett steg närmare förverkligandet av sin plan slog han

Samuel de Champlain. — Efter Cronau.

sig ihop med Pierre de Monts, som hade koncession på att uppträna en koloni någonstans mellan Acadia (det franska namnet på Nova Scotia) och Philadelphia. Här höllo de ut från 1604 ett par år framåt. De Monts tröttnade, men Champlain hade vunnit förvisning, att han skulle arbeta i denna del av världen, ty han hade lärt sig älska dessa långa sträckor av strand och skog, utefter vilka han seglat många god dag.

1608 kom han tillbaka, besluten att grunda en koloni vid Quebec, som hans skarpa öga hade utvalt som nyckeln till hela S:t Lawrence-dalen. Kolonin blev snart självförsörjande tack vare den blomstrande pälshandeln. Själv grep sig Champlain an med att systematiskt genomföra Quebecs omgivning, och han kom därvid gång på gång i beröring med traktens indianer, algonkinerna. Det var både klokt och nödvändigt, att han etablerade ett vänskapligt umgänge med dem, men när han snart gick så långt, att han verksamt deltog i deras strider med det mäktiga irokesförbundet, drog han över sig och sitt vittspännande företag ett moesånd, som till sist skulle bli till olycka och undergång för fransmännen i Canada. Hans första sammanstötning med irokeserna var mycket dramatisk. För en av sina rekognosceringar hade han engagerat några algonkiner som vägvisare, och han skulle en given dag möta dem på en överenskommen ö. Men när han kom dit, fann han väntande på sig ett par hundra algonkin-krigare, som tyckte, att umgänget med den berömda fransmannen skulle

vara ett lysande tillfälle att göra ett krigståg mot arvfjenden irokeserna. Så började denna krigiska ringdans, som skulle bli så ödesdiger för fransmännens besittningar i Amerika. Efter några dagars festligheter med jättemåltider, dans m. m. satte hela skaran igång uppför Richelieu-floden, vilken mynnar ut i S:t Lawrence ett stycke nedanför Montreal. Den är utflödet för den vackra sjö, som fick sitt namn efter Champlain. Man mötte i floden ett hinder i form av några forsar, som ej kunde forceras med Champlains tunga europeiska båt. Han sände då sina båtar tillbaka, och med endast två vita följeslagare fortsatte han i indianernas kanoter. Vilket strålande äventyr med dessa tjugufyra smäckra barkkanoter fyllda av mörka indiankrigare och bland dem tre vita män, vilkas gevär då ännu var en fruktad nyhet för rödskinden. Så kommo de in i irokesernas land och hoppades att kunna överfalla dem oförberett, vilket dock ej gick helt efter beräkning. De två fiendeflockarna gingo mot varandra på en liten slätt vid stranden av Lake Champlain. Förlitande sig på sin järnrustning gick Champlain fram och sköt ner två irokeser på nära håll, medan hans två män dödade en tredje. Detta var irokesernas första möte med eldvapnen, och vildarna flydde. En lättköpt seger, som skulle komma att stå fransmännen mycket dyrt.

Efter några år träffade Champlain en ung lögnhals, som satte i honom en fantastisk historia om en färd upp till det stora havet i norr, där han bl. a. sett vraket av ett engelskt skepp. Champlains stora önskedröm var,

Quebec år 1608.
— Teckning av
Champlain.

Champlains strid mot irokeserna. — Efter Champlain. Voyages du Sieur de Champlain. Paris 1613. A = Irokesernas förskansning. B = Irokeserna. C = Deras kanoter. D = Två dödade hövdingar. E = En sårad. F = Champlain. G = Hans två musketörer. H = Hans indianska bundsförvanter. I = Deras kanoter.

att han skulle finna en nordlig väg till Kina, och därför gav han sig 1613 uppför den då okända Ottawa-floden, och han färdades då förbi det ställe, där Canadas huvudstad nu ligger. Kort därefter träffade han samman med en indiagrupp, som bemötte honom med stor gästfrihet men gav honom övertygande bevis på att den unge fransmannens berättelse var ren dikt. Två år senare for han åter uppför Ottawa-floden och trängde därifrån över Nipissing-sjön fram till Huron-sjön, varmed upprullningen av de stora sjöarnas geografi begynte. Upptäckten av Huron-sjön var också av politisk betydelse, enär den visade fransmännen en väg att breda sig ut väster över utan att besväras av irokeserna, som spärrade allt tillträde till landet söder om S:t Lawrence. Under färden kring Huron blevo Champlain och hans män mycket vänligt mottagna av Ottawa-indianernas stora stam. Åter blev det tal om krig mot irokeserna. En mäktig stam, som var deras grannar i söder, sades stå i begrepp att anfälla dem, och nu tyckte Champlains vänner på nordsidan, att de borde utnyttja tillfället. Champlain var genast redo att bli med. I kanoter färdades man längs nordkusten av Ontario-sjön, som först nu blev känd för de vita. Efter en marsch på skogsstigar nådde de in i hjärtat av irokesernas land. Anfallet på ett befäst irokes-

läger misslyckades, varefter Champlains indianska vänner förlorade modet. Nu var det så sent på hösten, att han ej kunde tänka på att återvända till kolonin, utan han tillbringade vintern bland huronerna och andra vänskapliga stammar. Detta var hans sista stora färd, och han dog 1635. Hans kunskap om Nya Frankrike, som han kallade sin koloni, var utomordentligt ingående och hans kartläggning var strängt saklig, utan de fantastiska utsvävningar, som annars hörde till tidens sed.

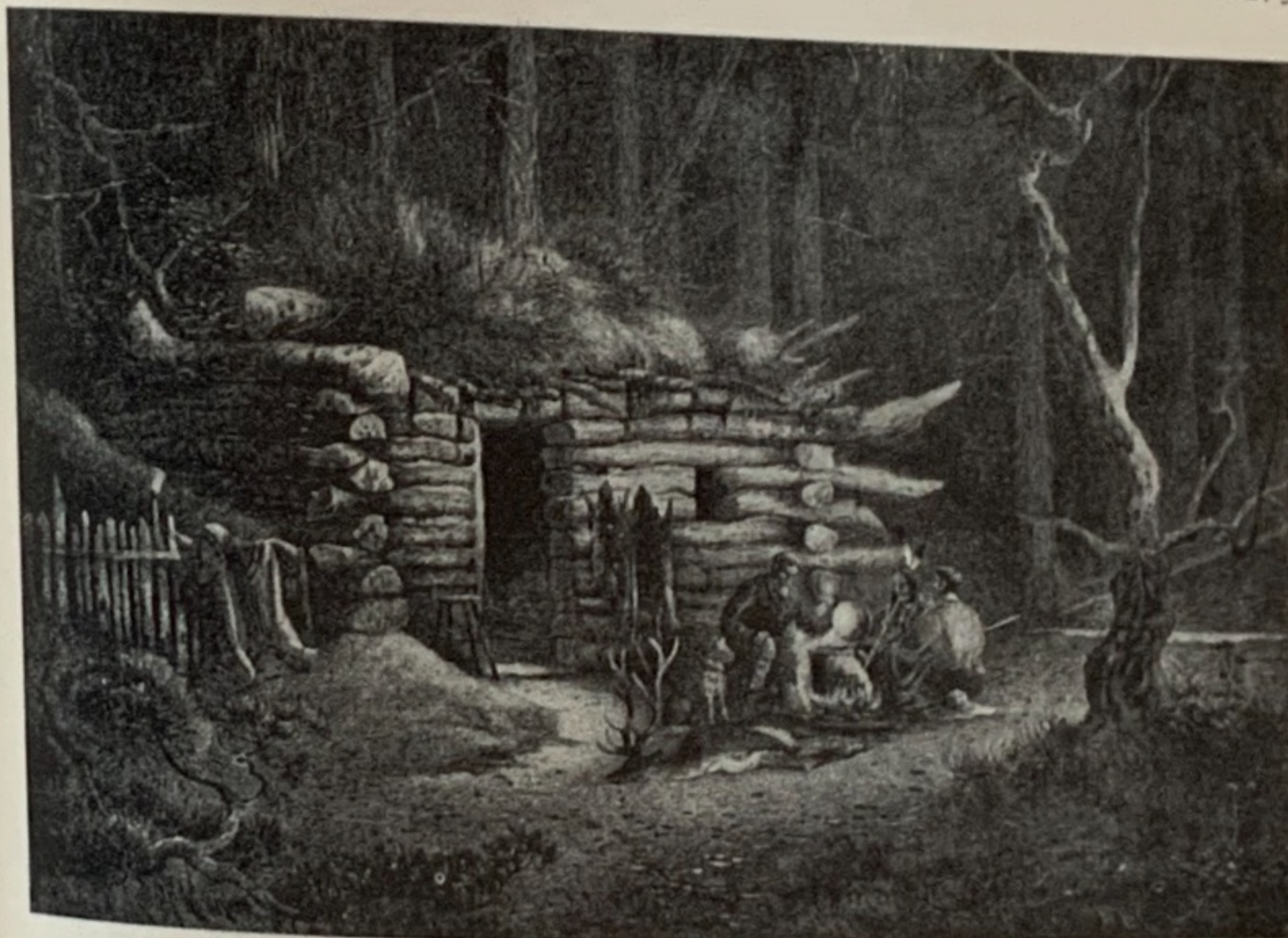
Kolonin var egentligen endast en rad av befästa stationer, avsedda att skydda handeln. Så litet bekymrade sig kolonisterna om att odla jorden, att endast en familj i Quebec hade brödföda över vintern, när krig 1628 avbröt förbindelsen med Europa. 1660 voro där 3 000 vita nybyggare, däri också inberäknat de franska fisklägena i Acadia. 1629 erövrade engelska trupper Quebec, men Karl I återlämnade det till Frankrike.

Ehuru fransmännens insats i Amerikas upptäcktshistoria i sista rondan endast ledde till nederlag för deras stora kolonisationsplan, måste det erkännas, att deras arbete i skogarna vid de stora sjöarna och deras svindlande långa sjö- och flodfärder höra till det hjältemodigaste och mest romantiska, som utförts av alla tiders och länders upptäcktsresande. Det var två grupper av fransmän, som utförde ett storslaget pionjärbete. Den ena gruppen var de under Jesuitorden lydande missionärerna. Man kan tvista om jesuiternas lärosatser, men ej om deras andliga och fysiska mod, deras redobogenhet att möta alla lidanden ända till martyrdöden, så som blev Brébeufs och l'Allemants öde, vilka 1649 brändes på bål av irokeserna. Deras till det yttre anspråkslösa *relations* bilda ytterst värdefulla källor för alla, som studera dessa traktets etnografi och historia.

Geografiska upptäckter gjorde jesuiterna knappast i någon större omfattning, då de nog i flertalet fall följde efter pälsjägare och handelsmän. Men politiskt voro deras stationer vid de stora sjöarna av stor betydelse, då de gjorde det lättare för de franska upptäcktsfararna och kolonistörerna att kringgå det obevekliga hinder i söder, som det starka irokesförbundet utgjorde. Redan 1665 hade jesuiterna byggt en station vid väständan av Lake Superior.

RESENÄRER OCH SKOGLÖPARE

Den andra gruppen av pionjärer växte fram ur det på en gång välberäknande och romantiskt överdådiga hjältemod, som vi ej så sällan möta som ett nobelt drag hos den franska anden. Dessa ensliga stigfinnare, som

Skogslöparna och deras indianske vän vid ett blockhus i urskogen. — Efter Cronau.

färdades otroliga sträckor antingen ett par i följe eller med endast indianer som vägvisare, älskade att kalla sig voyageurs (resenärer) eller coureurs des bois (skogslöpare). De djupa skogarna, de väldiga sjöarna och de forfarande jättefloderna ägde för dem intet avskräckande, tvärt om, de voro deras rätta, oemotståndligt lockande element. En bra bössa, en yxa som handvapen och verktyg, en påse med krut och en annan med kulor, en väska på ryggen med pipa och tobak samt slitstarka varma kläder och ett par snöskor för bruk i lös snö, se där hela den utrustning, med vilken dessa indianernas vänner och förtrogna, levande helt som rödskinden, kunde försvinna för månader, ofta år in i vildmarker, dit aldrig en vit man tidigare satt sin fot. Ofta blevo deras bragder aldrig registrerade på pränt. Men det förefaller dock sannolikt, att Etienne Brulé redan på 1620-talet nått ända fram till Lake Superior. År 1640 såg pater Jean de Brébeuf de mäktiga Niagarafallen och lämnade den första beskrivningen över dem. Ännu under sina sista levnadsår höll Champlain fast vid tanken, att det borde finnas en nordlig väg till Stilla havet, och, då han kände, att han aldrig mer skulle kunna sätta sig i en barkkanot på de gungande vattnen, tog han ett löfte av Jean Nicollet att i väster söka en utfart till havet.

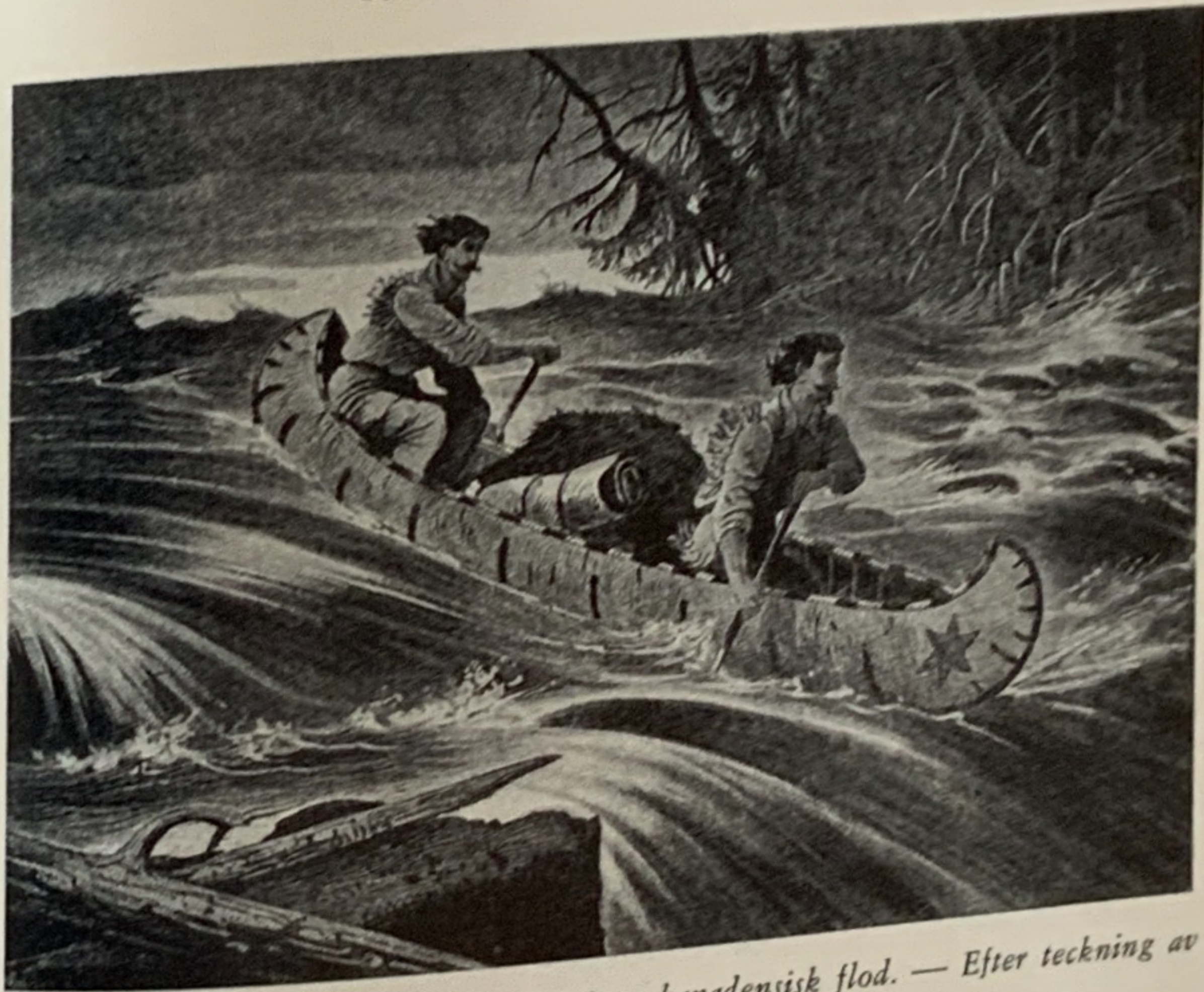
1634 satte Nicollet tillsammans med sju huroner i en kanot ut från Quebec. Från Lake Huron paddlade han genom Mackinac-sundet över i Michigan-sjön. Här trodde han sig vara nära gätans lösning, och detta ej alldeles utan skäl. På västra stranden av den stora sjön levde en indianstam, winnebago, vilket ord i sin ena betydelse var beteckningen för saltvatten. Där bortom deras land skulle således havet ligga.

Nu voro visserligen huroner och winnebagoer fiender, men Nicollet visste på råd. Han ordnade en praktfull teaterscen. Klädd i en färgrik kinesisk rock steg han i land inför de på stranden samlade winnebago-indianerna. Han höll i vardera handen en pistol, som han avsköt i luften med storslagen effekt. "Den store vite anden" mottogs med matrika fester och lyckades stifta fred mellan de två stammarna. På Foxfloden kom han till ett ställe, där han endast var tre dagsresor från "det stora vattnet". Visserligen visade det sig nu, att detta icke var havet utan Mississippi. Men färden hade dock en djup innebörd, ty han hade nu nästan omärkligt passerat över en flack vattendelare, vilken var så pass odeciderad, att man på en lämplig årstid kunde komma från S:t Lawrence vattenområde till Mexikanska golfen utan att lyfta kanoten ur vattnet.

Högst äventyrliga men också ytterst betydelsefulla voro de öden, som de två svågarna Sieur des Groseilliers och Radisson genomlevde. Den senare hade knappt hunnit göra sig litet hemmastadd, innan han under en jakttur blev tillfångatagen av irokeserna och skulle dödas efter sedvanlig tortyr. Men när han skulle föras upp på bålet för att brännas, varkunnade

Upptäckten av Niagara. — Efter L. Hennepin.

Franska voyageurs fara utför forsarna i en kanadensisk flod. — Efter teckning av Cronau.

sig en kvinna och "adopterade" honom. I detta moderrättsliga samfund var kvinnans makt mycket stor. Radisson hade nu kommit in i en familj, som tog sig an honom, men efter otroliga mödor kom han till holländarna i staten New York och tog sig sedan över Holland tillbaka till Canada. Han blev nu tolk på en jesuitmission, som de orädda munkarna hade uppriktat mitt inne bland irokeserna. Han fick veta, att indianerna tänkte döda alla missionärerna, men, sedan man ställt iordning kanoter för flykten, gjordes det på missionsstationen en ofantlig fest för hela indianbyn. Det var en högtidlig regel bland indianerna, att man måste äta upp all mat man blev bjuden på. Jesuiterna stoppade nu i irokeserna mat även trots deras böner att få slippa. När till sist hela skaran låg i djup dvala, satte man iväg i den mörka natten, under vilken det till på köpet föll snö, som dolde alla spår.

1658 voro de två svågarna med på ett krigståg mot irokeserna. Åtta av dessa dödades och blevo sedan uppätta av segrarna, medan fångarna brändes på bål. Fransmännen fortsatte nu till landet väster om Michigan-

sjön och bereste Mississippis övre lopp. Följande sommar foro de till västra ändan av Lake Superior och gjorde därifrån vidsträckta resor i det nuvarande Wisconsin. 1661 byggde de en liten handelsstation vid Lake Superior. Härifrån upptäckte de den vackra Lake of the Woods och Rainy Lake, vilket namn dock inte har något med regn att göra, enär det engelska namnet är en meningslös förvrängning av det franska Lac de la Reine, Drottningens sjö. Vid Lake Superior träffade dessa företagsamma fransmän också flera indianstammar, bland andra cree-indianerna, vilkas jaktmarker sträckte sig ända upp till Hudson Bay, dit de företogo en färd, om vilken vi få anledning tala i ett annat sammanhang.

Alltjämt gjorde franska missionärer och pälshandlare nya framstötningar i det okända inre av den väldiga kontinenten. Sedan man fastställt Mississippis övre lopp, var nu den stora och i sina konsekvenser vittsvävande frågan: vad blev i fortsättningen av denna flod? Var det samma flod som spanjorerna vid dess utflöde i Mexikanska golfen kallade Rio del Espiritu Santo, eller mynnade Mississippi möjligen ut i Californiska viken, vilket skulle öppna en bekväm väg till Stilla havet? På våren 1673 anträdde pälshandlaren Joliet och jesuitpatern Marquette en långfärd för att se, vad det blev av Mississippi. De hade med sig fem franska kamrater och färdades i två lätta kanoter av björknäver. Deras utrustning var majs och torakat kött samt en kartskiss, som de ritat ihop efter indianernas berättelser om flodernas lopp och om kringboende indianstammar. Indianerna ville hålla dem tillbaka, men då de stodo fast vid sitt beslut, visade indianerna dem över till en annan flod, Wisconsin, som sades rinna ner till det stora vattnet. Vattendelaren mellan Fox River och Wisconsin var en träskmark, så igenvuxen med det vilda vattenriset, att den närmast såg ut som en sädesåker. Färden utför Wisconsin-floden gick genom ett vackert parklandskap. Den 17 juni skedde den med spänning emotsedda utfarten i jättefloden Mississippi (namnet är sammansatt av algonkinorden *missi*, allt, och *sippi*, vatten, alltså det stora vattnet eller som Chateaubriand mer poetiskt översätter "Vattnets fader" och i negrernas terminologi "Old Man River").

Här fanns det mat i överflöd, hjortar och flockar av bison på stränderna samt stör och annan fisk i floden. En dag upptäckte de en stig, som ledde upp från floden. Joliet och Marquette följde stigen upp till en indianby. Två gamla hövdingar kommo dem till mötes, värdigt och sakta framskridande, medan de höllo långa fjäderprydda fredspipor högt lyftade över sina huvuden. Fader Marquette tilltalade dem och fick veta, att de hörde till illinois-stammen. Som tecken till vänskap räckte de fram fredspiporna,

Fader Marquette och Joliet mötas av indianernas fredshälsning. — Efter Pageant of America.

och under de för indianerna noga fastställda ceremonierna beseglades sålunda båda parternas fredliga avsikter.

Nu rustade byn till en festmåltid, som av Marquette ingående beskrives. Vid avfärden fingo de två resenärerna talrika presenter av indianerna. Av ojämförligt största värde var en fredspipa, som gav dem fri lejd bland andra stammar, som de gingo att möta. Marquette betecknar den som mer vördnadsbjudande än en konungs spira. Indianernas vördnad för fredspipan är sådan, att den för dem är "fredens och krigets gud och herre över liv och död". Med en sådan pipa kan en man gå mitt in bland sina fiender, och i den vildaste strid nedlägga de sina vapen inför den heliga symbolen.

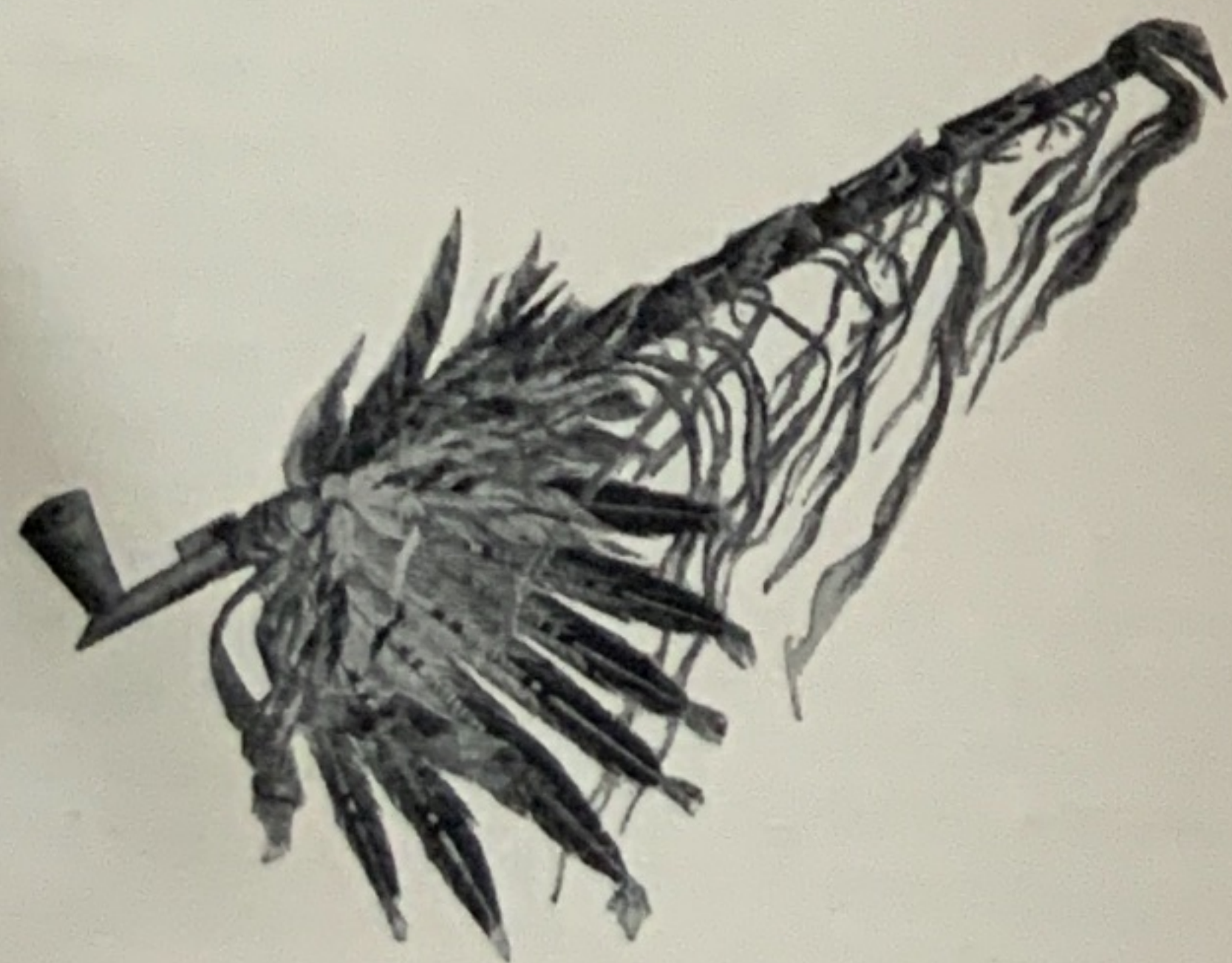
Under fortsättningen av flodfärden passerade de gång efter annan tillflödet av stora bifloder, först på höger hand den våldsamt framströmmande Missouri, med trädmassor sammanflätade till flytande öar och ett vatten så slamfyllt, att det helt dolde huvudflodens klara flöde. Därefter tillströmmade på vänster sida den vattenrika Ohio.

Alltjämt bar "Vattnets fader" deras små bräckliga farkoster vecka efter vecka längre mot söder. Hettan blev allt större och myggorna allt plågsammare. När de så nådde till sammanflödet med Arkansas-floden, sågo de spår av spanjorerna i form av vapen och redskap av järn. De kunde också avläsa sina vita stamfränders närhet i den till en början fientliga hållningen hos de indianer, som blickade ner på dem från stränderna. Men under skydd

av fredspipan, som illinoisindianerna skänkte dem, och kanske främst tack vare sitt eget måttfulla och vänliga uppträdande blevo de aldrig oroade av rödskinnen. Här vid Arkansas vände de tillbaka uppför Mississippi. Efter att ha färdats under månader bland fredliga vildar, som aldrig sett en vit man, tvingades de nu att vända, enär slaveri och död troligen skulle bli deras lott, om de fortsatte in bland spanjorerna. Under återfärden böjde de in åt öster på Illinoisfloden och nådde Michigansjön, där nu miljonstaden Chicago ligger. En lysande bedrift av ofantlig spännvidd var utförd i en omgivning av vänskapliga vildar. Utanför den orörda indianmiljön lurade den vita dödsfaran. Den store danske etnografen Birket-Smith, som känner indianerna genom personlig inlevelse och som genom ofantlig beläsenhet har en djup inblick i dessa stycken, betecknar framgången i Joliet och Marquettes företag som grundad på "förnuftigt och mänskligt uppförande inför landets rättmätiga ägare".

LA SALLE

Den mest ryktbare av de franska pionjärerna var René Robert Cavelier, sieur de La Salle, en högdragen herre med överklassfasoner, som till sist skulle bli hans olycka. Han hade god hand med indianerna och var dessutom i besittning av en vitt kringsvävande politisk fantasi, som satte honom i stånd att uppbygga ett skimrande, men tunnskaligt och kortlivat franskt

Indiansk fredspipa.
— Efter Cronan.

Sieur de La Salle. — Efter Winsor.

imperium i det inre av Nordamerika. Han var av normandisk härstamning, född 1643 i Rouen. 1666 möta vi honom som nybyggare och pälshandlare i trakten av Montreal. Det var ett lyckoår för det franska väldet vid S:t Lawrence, ty äntligen hade de franska trupperna lyckats tillfoga irokeerna ett så kännbart nederlag, att de höllo sig stilla en tid framåt. La Salle fick också ett verksamt understöd hos den energiske guvernören, greve de Frontenac.

Efter några mindre färder inom de stora sjöarnas område, liksom möjligen också en flodfärd nedför Ohio till det nutida Louisville hade La Salle utformat sin stora politiska plan att genom anläggande av en rad befästa stationer trygga åt Frankrike den väldiga flod, som med så stor framgång befarits och utforskats av Joliet och Marquette. Han reste hem till Frankrike och framlade sin plan för Ludvig XIV:s minister Colbert. La Salles stora projekt stämde till fullo med Colberts vittomfattande kolonialpolitik. Den mäktige statsmannen tillförsäkrade La Salle regeringens fulla stöd i hans erövringsplaner, dock under förutsättning att kostnaderna helt skulle bestridas av pälshandeln, på vilken La Salle fick monopol. Efter återkomsten till Canada 1677 fingo snart både La Salle och hans beskyddare guvernören greve Frontenac erfara, hur hela skaran av mindre pälshandlare och pälshandlare vände sig mot dem på grund av det stora monopolet, som i ett slag förvandlat dessa en gång fria "traders" till underhuggare under La Salle. När sedan även jesuiterna vände sig mot Frontenac och La Salle, blev detta en tung belastning i ryggen på den senares operationer.

Efter många motgångar hade La Salle 1679 ett nybyggt fartyg till sitt förfogande för transporter på sjöarna. Just då han stod färdig att starta, fick han en tung olyckspost, nämligen att hans otåliga fordringsägare lagt beslag på all hans egendom. Men han gav sig iväg i alla fall och nådde efter många missöden till södra ändan av Michigansjön. Nu sände han halva besättningen tillbaka med fartyget förande en dyrbar laddning skinn, avsedd att trösta de hungriga fordringsägarna. Med resten av folket anlade han vid Illinoisfloden ett fort, som fick namnet Fort Crèvecoeur. Fartyget hördes aldrig av, kanske hade det förlist, kanske hade besättningen delat den dyrbara lasten. Efter en hård vinter beslöt La Salle att gå till fots till Montreal. Fortet lämnade han åt sin alltid trofaste löjtnant, Henry de Tontys kommando och gav sig iväg på den fruktansvärt långa vandringen med fyra fransmän och en indiansk vägvisare. Plumsande genom drivor av smältande snö, övernattande i stelfrusna kläder, dröjande för att göra en barkkanot, hoppande från ett isblock till ett annat över svällda strömmar kommo de på sin färd blott sakta framåt.

Alla utom ledaren voro helt utpumpade, när de nådde stranden av Eriesjön, och han färjade dem över i en kanot. Adelsmannen, som vuxit upp i lyx, visade sig tack vare sin andliga kraft uthålligare än indianen och de tränade skogslöparna. Här hade han sannerligen bruk för all sin styrka, ty, så snart han kom till det lilla blockhusfortet vid Niagarafallen, fick han ett fruktansvärt olycksbud. Ett skepp med förråd för honom till ett värde av 20 000 livres, hade, kommande från Frankrike, förlist i S:t Lawrence. Men oförfärad anställde han tre utvilade män och anträdde ytterligare en marsch på femtonhundra kilometer till Montreal.

Med nya förråd och nyanställt manskap gav han sig åstad att undsätta de Tonty och hans lilla trupp. Men redan vid Fort Frontenac vid Ontariosjön mötte honom ett ännu värre olycksbud. Garnisonen på Fort Crèvecoeur hade gjort myteri och rivit ner blockhuset, varefter myteristerna, förstärkta av andra laglösa fribytare, hade plundrat stationen vid Niagara och färdades nu kors och tvärs i sina kanoter över Ontariosjön i hopp att finna La Salle och mörda honom. Men den okuvlige La Salle var dem för stark. Snart svärmade hans kanoter över sjön, och det dröjde ej länge, innan han fångat in hela patrasket och sänt männen i bojor till guvernören. Han fortsatte nu till Illinoisfloden i hopp att kunna återuppbygga fortet och undsätta de Tonty och de få trogna män som med honom överlevt myteriet. Men under sommaren 1680 hade irokeserna ödelagt illinois-indianernas läger, varefter de Tonty och hans män retirerat till norra delen av Michi-

Byteshandel med indianer i Canada.

gansjön. När La Salle kom fram till illinoislägret, fann han där endast fruktansvärda spår av tortyr och kannibaliska fester. Under vintern 1680—1681 llerade han sig med flera västliga indianstammar för gemensamt försvar mot irokeserna. Vid utflödet ur Michigansjön sammanträffade han äntligen med sin vän de Tonty, och de gjorde nu en kanotfärd på tusen engelska mil till Fort Frontenac.

La Salles talrika fiender fröjdade sig åt hans motgångar, men nu vände sig bladet för en tid till hans fördel. Åter gjorde han med talrika kanoter färden över sjöarna och vidare från Chicagofloden över till Illinois samt utför Mississippi. Ända till Arkansasflodens inflöde var ju Mississippis lopp redan känt genom Joliets och Marquettes stora upptäcktsfärd. Blott den relativt korta biten från Arkansas ner till deltat var en alldeles okänd del av den stora floden. Den 9 april 1682 hissade La Salle bourbonernas "fleurs de lis" över detta område, som han efter sin konung kallade Louisiana.

Sedan han undersökt deltats olika grenar, återvände han uppför floden. Vid Missouris inflöde i Mississippi anlade han ett fort, som han kallade S:t Louis, och här lämnade han den trogne Tonty som kommandant.

Kommande nedför Mississippi hade han så att säga bakifrån trängt in i sitt stora nya kolonialland, och det stod klart för honom, att han snarast möjligt borde trygga besittningen genom att anlägga en befäst stad ute på deltat. Sorgligt nog fann han vid återkomsten till S:t Lawrence, att hans kraftfulle beskyddare, guvernören greve de Frontenac hade återkallats till Frankrike. Och som alltid växte i kolonin vid S:t Lawrencefloden avund och ränker högt upp omkring honom. Beslutsamt reste han hem till Frankrike och lyckades för sina stora planer vinna Ludvig XIV. Snart hade han utrustat en flotta förande 280 man och seglade 1684 ut för att befästa Frankrikes herravälde vid Mississippideltat. Men väl inkommen i Mexikanska bukten mötte han den ena motgången efter den andra. Lotsen kunde ej finna deltamynningen, utan förde expeditionen långt västerut till Matagordabukten, mer än halvvägs till Rio Grande. Till en början trodde alla, att de voro på rätt plats. Urlastningen av förråden gjordes illa, så att värdefulla saker gingo förlorade, och kommandören över flottan hade så stor brådskan, att han seglade, innan han lossat ens kanonerna för den tillränkta fästningen. Några av skeppen strandade på kusten av Texas, och kommandören, skrämmd av oväder och sjörövare, gick till havs med de återstående fartygen och försvann för alltid.

Där stod nu La Salle, utan fartyg och på en helt annan plats än den han skulle befästa. Under loppet av två år försökte han två gånger förgäves att nå Mississippimynningen. Tillståndet i lägret var nu förtvivlat, och många av kolonisterna voro redan döda. Då uppgjorde La Salle den heroiska planen att med några få följeslagare vandra till fots tvärs över prärierna till Arkansas och vidare till Canada. Vid nyårstiden 1687 tog han farväl av dem, som skulle stanna kvar. Fem hästar bar den viktigaste utrustningen. Männen hade ingenting annat på fötterna än råa skinn, som, då de torkade, gnagde hål på huden. Ofta regnade det dagen i ända, och det var vanskligt att överkorsa de svällda floderna. Lyckligt nog voro indianerna överallt vänligt sinnade. I mars hade de nått till Trinityfloden, då några av La Salles följeslagare lade sig i bakhåll för honom och sköto honom en kula genom huvudet, så att han föll död till marken. Mördarna slet kläderna av liket och lämnade den nakna kroppen till ett byte åt rovdjuren.

La Salles stora företag fick sålunda ett ömkligt slut. Mördarna förstucko

sig bland indianerna. Men andra av hans följeslagare, däribland hans bror och Joutel, som blev färdens krönikör, fortsatte vandringen till Arkansas, där de till sin stora förvåning sågo ett blockhus med två fransmän, vilka Henry de Tonty hade kvarlämnat, då han gjorde ett försök att komma expeditionen till undsättning.

Så till vida fortsatte fransmännen La Salles kolonisationsarbete, att en rad av fort byggdes genom Mississippidalen från de stora sjöarna till flodens mynning. Kolonin Louisiana förde en rätt tynande tillvaro men förblev i Frankrikes hand till freden i Paris 1763, då det franska kolonialväldet i Nordamerika övergick i Englands ägo, men Louisiana väster om floden blev tack vare hemliga manipulationer mellan Spanien och Frankrike för en tid en spansk besittning.

När slaget vid Malplaquet, nära Mons i Belgien, var utkämpat den 11 september 1709, låg på slagfältet en ung fransk löjtnant Pierre Gaultier de Varennes, vilken lämnats som död men kom sig och utförde en av dessa sagolika färder, som kasta ett så romantiskt skimmer över den franska upptäcktshistorien. Han var född i Canada och återvände dit efter kriget, av okänt skäl antagande namnet La Vérendrye. 1728 förde han befälet på ett fort norr om Övre Sjön. Indianernas berättelser återuppväckte hos honom den för alla fransmän i Canada kära föreställningen, att den västra oceanen ej var synnerligen fjärran. Han fick tillstånd att försöka nå kusten på egen kostnad och risk och skulle få monopol på pälshandeln i det land, som han kunde upptäcka. Liksom fallet tidigare med La Salle, fick han på detta sätt alla pälshandlarna emot sig. Nio år höll han på med sina färder, under vilka han genomströvade ett ofantligt område och upprättade en hel rad av fort allt från Lake of the Woods till mynningen av Saskatchewanfloden. Så vände han sig söderut till mandanindianernas byar vid Missouri. Hans två söner fortsatte, tills de på nyårsdagen 1743 nådde fram till Big Hornkedjan, en av Klippbergens östra utlöpare.

Vid Övre Sjön hade Sieur de Groseillier och Radisson sammanträffat med många indianstammar, bland dem också creeindianerna, som utsträckte sina jakturer norrut helt till Hudsonviken. Det synes påtagligt, att de två fransmännen på 1660-talet nått fram till James Bay, sydligaste bukten av Hudsonviken, där de funno ett europeiskt hus, troligen från Hudson 1610 eller James 1631. Här öppnades med ett slag nya perspektiv för pälshandeln, vars varor på denna väg skulle kunna föras ut till havet. Då de icke funno något gehör för denna plan hos de franska myndigheterna, vände de sig till England, där de vunno en mäktig beskyddare i prins Rupert,

kungens kusin. 1668 byggdes ett litet fort, Charles, på östkusten av Hudsonviken, och 1670 stadfäste konungen privilegierna för *Hudson Bay Company*, som nu i snabb följd byggde stödjepunkter för sin verksamhet i dessa villebrådsrika trakter och samtidigt mäktigt bidrog till uppkläran- det av norra Canadas geografi. Dessa befästa platser blevo länge ett tviste- ämne mellan Frankrike och England, tills de genom freden i Utrecht 1713 tillerkändes det sistnämnda landet.

ENGELSMÄNNEN KOLONISERA I NORDAMERIKA

ENGELSKA PIRATER OCH KOLONIN VIRGINIA

Den första upprinnelsen till Englands mäktiga kolonialmakt i Nordamerika hör hemma i en atmosfär av sjöröveri och slavhandel.

Kapten John Hawkins från Plymouth, Devonshire, är historiens allra första begynnelse. Han hade satt sig i sinnet, att han skulle in i slavhandeln på spanska Västindien, ehuru spansk lag förmenade utlänningar tillträde till denna lukrativa marknad. 1563 kom han till Haiti med 300 negerslavar, och de spanska plantageägarna, okunniga om eller struntande i kungens påbud, köpte gladeligen den begärliga varan. Det dröjde inte länge, innan han dök upp igen med en ny last. Men nu voro kolonisterna rädda och tvekade att köpa. Hawkins visste dock på råd. Han landsatte en väpnad styrka, som körde bort de vettskrämda spanska ämbetsmännen, och så sålde han ut hela lagret.

Nu sände spanske kungen, Filip II, en flotta för att göra sig åtlydd. Den spanske amiralen fann Hawkins tryggt förankrad i Vera Cruz, vars befästningar höllos av den engelske piraten. Det kom till förhandlingar, som ledde till att Hawkins släppte in spanjoren mot dennes löfte att ej störa Hawkins. Så snart spanjoren såg, att han var den starkare, gick han till angrepp och förstörde alla de engelska skeppen utom två, som togo sig ut, det ena under Hawkins, det andra under hans nevö, Francis Drake.

Här hade nu Spanien skaffat sig två oförsonliga fiender, som plundrade och sänkte spanska skepp, var de träffade dem, och bildade kärnan i den grupp av engelska havsvargar, som hade sin synnerliga fröjd i att hjälpa till med att förrinta kung Filips "oövervinneliga armada" 1588.

Två av efterföljarna till dessa män voro Humphrey Gilbert och dennes halvbroder Walter Raleigh, den senare befreundad med Drake. Gilbert hade 1578 av drottning Elisabeth fått en koncession, tillförsäkrande honom rätten till alla länder, som han kunde kolonisera och som "ej lydde under någon kristen furste". Han var ute efter en nordvästpassage till Kina och ville grundlägga en koloni på amerikanska kusten som stödjepunkt vid